

Шифр «Рене Декарт»

**ПРИНЦИП NULLA POENA SINE LEGE В
МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
 РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПЦІЯ ТА ГЕНЕЗИС ПРИНЦИПУ <i>NULLA POENA SINE LEGE</i> В МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	
1.1. Поняття, юридична природа та зміст принципу <i>nulla poena sine lege</i>	3
1.2. Історичне формування принципу <i>nulla poena sine lege</i>	7
 РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПУ <i>NULLA POENA SINE LEGE</i>	
2.1. Міжнародно-правове регулювання принципу <i>nulla poena sine lege</i>	12
2.2. Імплементация Україною міжнародно-правових стандартів щодо регулювання принципу <i>nulla poena sine lege</i>	15
 РОЗДІЛ 3. ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИМИ СУДОВИМИ УСТАНОВАМИ ПРИНЦИПУ <i>NULLA POENA SINE LEGE</i>.....	
ВИСНОВКИ.....	21
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	24

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Людина, її життя, честь та гідність, а також її права – є найвищою соціальною цінністю. Наряду з абсолютними та невід’ємними правами кожного на життя, свободу, житло, свободу вираження, свободу мислення стоїть право кожного не бути притягнути до відповідальності за умови відсутності такого злочину у національному законодавстві або міжнародному праві. Цей принцип ще у давні часи отримав назву *nulla poena sine lege*, що у дослівному перекладі означає «немає покарання без закону». Важливість забезпечення цього права прямо пов’язана із забезпеченням права на справедливий суд, правом на свободу. Отже, актуальність теми дослідження пов’язана із нескінченною потребою захисту прав людини.

Стан дослідженості теми. Слід зазначити, що дослідження такого міжнародно-правового явища як принцип *nulla poena sine lege* досить добре освітлено як в працях вітчизняних вчених, так і зарубіжних. В роботі використовувалися як нормативні джерела, так і наукові роботи вітчизняних і зарубіжних вчених. Андерсон К., Греппі Е., Дрьоміна Н., Зелінська Н., Кассезе А., Лукашук І., Теліпко В., Тимченко Л. та інші.

Об’єктом дослідження виступають суспільно-правові відносини, які складаються у процесі застосування принципу *nulla poena sine lege*.

Предметом дослідження є принцип *nulla poena sine lege* у міжнародному кримінальному праві.

Таким чином, **метою роботи** є дослідження правових відносин, які складаються в процесі застосування принципу *nulla poena sine lege* в контексті міжнародного кримінального права. Для реалізації озвученої цілі, необхідна постановка наступних **завдань**:

- 1) дослідити концепцію принципу *nulla poena sine lege*, його зміст та юридичну природу;

2) провести дослідження історичного становлення принципу *nulla poena sine lege*;

3) проаналізувати міжнародно-правові джерела, які регулюють застосування принципу *nulla poena sine lege*;

4) порівняти ступінь імплементації обов'язкових міжнародно-правових положень у національне законодавство щодо регулювання та забезпечення виконання принципу *nulla poena sine lege*;

5) дослідити практику міжнародних судових установ при застосуванні принципу *nulla poena sine lege*.

У роботі використані такі **методи дослідження**: загально-філософський метод пізнання – дозволяє ознайомитися із принципом *nulla poena sine lege* у його розвитку та взаємодії з іншими правовими явищами; метод системного аналізу – дає змогу проаналізувати функціонування окремих елементів принципу *nulla poena sine lege* у їх взаємозв'язку та взаємодії; індукція та дедукція – надає можливість будувати судження на основі окремих фактів і навпаки; аналіз та синтез – дозволяють дослідити функціонування як кожного з елементів принципу *nulla poena sine lege* як окремо, так і у взаємодії один з одним; порівняльний метод (метод компаративістики) – дає можливість проаналізувати функціонування принципу *nulla poena sine lege* у різних правових системах з огляду на спільні та розбіжні риси; історично-правовий метод – надає можливість прослідкувати процес історичного становлення принципу *nulla poena sine lege*, вплив еволюції на його сучасний стан; формально-юридичний метод – дозволяє формулювати понятійний апарат і запобігає термінологічним неточностям.

Структура роботи обумовлена метою, задачами та логікою дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, чотирьох підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Розділи і підрозділи роботи містять результати дослідження.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПЦІЯ ТА ГЕНЕЗИС ПРИНЦИПУ *NULLA POENA SINE LEGE* В МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

1.1. Поняття, юридична природа та зміст принципу *nulla poena sine lege*

Важливою передумовою повноцінного забезпечення принципів підходів, що мають фундаментальне значення для кримінального правосуддя, є принцип *nulla poena sine lege*, який зобов'язує держави визнавати людину винною у скоєнні злочину тільки в тому випадку, якщо в момент вчинення цього діяння: а) національне право вважало його злочином; б) дане таке правопорушення хоча б відповідно до міжнародного права. З аналізу змісту принципу *nulla poena sine lege* можна зробити висновок, що вимога про те, щоб покарання було встановлено попередньо прийнятим законом, *inter alia*, має на увазі наступні цілі: по-перше, щоб особа належним чином було поінформовано про те, що заборонено; по-друге, що станеться, якщо будуть порушені допустимі межі; нарешті, щоб була дана інструкція про допустиму поведінку¹.

Згідно з цим принципом, закон про покарання повинен не тільки формулювати характеристику злочинного діяння, а й встановлювати ті обставини, які можуть виправдати вчинення подібного діяння, передбачати обставини, які обтяжують або пом'якшують помилкове діяння або дозволяють вважати його допустимим².

З цим принципом органічно пов'язане правило, згідно з яким, не може застосовуватися більш тяжке покарання, ніж те, яке застосовувалося за законом в момент скоєння злочину³.

¹ Crisan I. The principles of legality “nullum crimen, nulla poena sine lege” and their role [Електронний ресурс] / Iulia Crisan // Effective Justice Solutions – Режим доступу до ресурсу: http://effectius.com/yahoo_site_admin/assets/docs/The_principles_of_legality_nullum_crimen_nulla_poena_sine_lege_and_their_role_Iulia_Crisan_Issue5.16811416.pdf. – P. 11.

² Anderson K. The Rise of International Criminal Law: Intended and Unintended Consequences / Kenneth Anderson // EJIL (European Journal of International Law) / Kenneth Anderson. – Oxford, 2009. – (Vol. 20 № 2). – P. 328.

³ Бекашев К. А. Международное публичное право. 2-е изд., перераб. и доп. / К. А. Бекашев. – М.: Проспект, 2003. – С. 516.

Об'єднуючи зміст принципу «*nullum crimen sine lege*» особливостями міжнародного права, відомий бельгійський вчений С. Глазер писав, що міжнародне кримінальне право бере свій початок з міжнародного правосвідомості і захищає важливі інтереси, спільні для багатьох держав, в зв'язку з чим основною заповіддю законності в сфері міжнародного кримінального права є більш широкий, в природно-правовому сенсі сформульований принцип: «немає злочину без вказівки на те в праві»⁴.

За словами А. Кассезе, в національних юридичних системах можна розрізнити дві альтернативні доктрини, на яких ґрунтується «законність» кримінального права: доктрину субстанціонального правосуддя і доктрину суворої законності. Згідно з першою доктрині правосуддя повинно перш за все, прагнути забороняти і карати будь-яка поведінка, яке соціально шкідливо або небезпечно для суспільства, незалежно від того, чи було воно криміналізоване на момент скоєння. Однак на цей момент друга доктрина в сучасних правових системах практично витіснила першу. Її сутність полягає в тому, що діяння не може бути покаране без нормативного закріплення складу злочину⁵.

Незважаючи на те, що принцип *nulla poena sine lege* з метою захисту прав людини від свавілля забороняє застосування аналогії в кримінальному праві, проте пряма вказівка про це міститься тільки в пункті В ст. 23 Римського Статуту («*Nulla poena sine lege*») проголошено, що особа, яка визнана Міжнародним кримінальним судом винним, може бути покарана тільки відповідно до положень Статуту. Більш того, з огляду на те, що визначення злочину іноді можуть бути і недостатньо чіткими, згідно із зазначеним пунктом, в разі двозначності визначення тлумачиться на користь

⁴ Зелинская Н. А. Концепция преступлений по общему международному праву в контексте проблемы ретроактивного применения норм международного уголовного права / Н. А. Зелинская, Н. В. Дрёмина-Волок // Альманах Международного права / Н. А. Зелинская, Н. В. Дрёмина-Волок. – О.: Феникс, 2013. – С. 191.

⁵ Cassese A. Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal General Assembly resolution 95 (I). Introductory Note [Electronic resource]. – 1946. – Mode of access to the resource: http://legal.un.org/avl/ha/ga_95-I/ga_95-I.html. – P. 59.

особи, яка знаходиться під слідством, щодо якої ведеться судовий розгляд або яку визнано винною⁶.

Отже, принцип *nulla poena sine lege* як один з механізмів захисту прав людини, забороняє притягнення особи до відповідальності за умови відсутності чіткої вказівки закону, яка передбачає певний склад злочину.

1.2. Історичне формування принципу *nulla poena sine lege*

У вітчизняній літературі історичні корені сучасних принципів традиційно прийнято бачити в римському праві, що частково пояснюється ідеалізацією сучасниками римського правопорядку як «втілення писаного розуму» (*ratio scripta*), а частково - широким використанням в науковій літературі і міжнародних актах афористичних латинських максим, що створюють ілюзію римського початку сучасних норм і інститутів, зокрема принципу *nulla poena sine lege*⁷.

Слід виділити дві тенденції у формуванні положень, що відображають суть даного принципу. Коріння однієї з них йдуть в історію континентального права, а друга бере свій початок в загальному праві Англії. Ряд учених раннє епізодичне оформлення римської формули *nulla poena, sine lege* бачать вже в *Constitutio Criminalis Carolina* 1532 р., відомої як «Кароліна», і в тексті її попередника - бамбергському кримінальному статуті 1507 р. (*Bamberger Halsgerichtsordnung*), які, за висловом Н. С. Таганцева, виявилися «асиміляцією вже засвоєного в той час Німеччиною римського права і робіт італійських юристів з народно-правовими поглядами».

Актуалізацію ідей римського права в Європі періоду буржуазних революцій прийнято пов'язувати з розвитком вчення «суспільного договору»

⁶ Римский статут Международного уголовного суда [Електронний ресурс] // 1998 – Режим доступу до ресурсу: [http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf).

⁷ Балан О. И. Возникновение и развитие международного уголовного правосудия / О. И. Балан // Московский журнал международного права: научно-теоретический и информационно-практический журнал / О. И. Балан. – Москва: МГИМО, 2003. – (№ 3). – С. 134.

в XVIII в.⁸ Рухомий ідеями Монтеस्क'є про те, що будь-яке покарання, не впливає з абсолютної необхідності, є тиранічним, Чезаре Беккарія в своєму трактаті «Про злочини і покарання» в 1764 р. написав, що «тільки закони можуть встановлювати покарання за злочини ... ніякої суддя (є тільки частиною суспільства) не може, не порушуючи справедливості, встановлювати покарання для інших членів суспільства⁹».

У 1789 р. принцип законності вперше в континентальній Європі в сучасному розумінні отримує своє законодавче оформлення в Декларації прав людини і громадянина: «Закон може встановлювати покарання лише строго і безперечно необхідні, і ніхто не може бути покараний інакше, як в силу закону, належно застосованого, виданого і оприлюдненого до вчинення правопорушення¹⁰». Згодом цей принцип отримує своє закріплення в конституції Франції 1791 р. Принципи кримінального законодавства та правосуддя, викладені в Декларації і конституції, були розвинені і конкретизовані в першому буржуазному кримінальному кодексі - французькому кримінальному кодексі 1791 р., який відображав ідеї освітньо-гуманістичного спрямування в кримінальному праві, втіленого в працях Монтеस्क'є, Вольтера і Беккарія, а потім був відтворений і в Кримінальному кодексі Франції 1810 р. Одночасно з цим на початку XIX ст. ідея «*nulla poena, sine lege*» одержує своє остаточне закріплення і в німецькому кримінальному праві. У своїй роботі, що вийшла в 1801 р., «*Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gultigen peinlichen Recht*» («Підручник чинного в Німеччині загального кримінального права»), П. А. Фейєрбах вводить латинську формулювання даного принципу, яка потім знаходить своє закріплення в Баварському укладенні 1813 р. В подальшому з певними

⁸ Anderson K. The Rise of International Criminal Law: Intended and Unintended Consequences / Kenneth Anderson // EJIL (European Journal of International Law) / Kenneth Anderson. – Oxford, 2009. – (Vol. 20 № 2). – P. 334-335.

⁹ Чезаре Б. О преступлениях и наказаниях [Електронний ресурс] / Беккарія Чезаре. – 1764. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.index.org.ru/turma/in/bekkaria.htm>.

¹⁰ Декларация прав человека и гражданина [Електронний ресурс]. – 1789. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.agitclub.ru/museum/revolution1/1789/declaration.htm>.

редакційними змінами це положення переймається усіма кримінальних законами континентальної Європи¹¹.

Другий напрямок розвитку принципу, співзвучного за змістом до принципу *nullum crimen, nulla poena, sine lege*, бере свій початок в звичаєвому праві Англії. Вперше принцип, співзвучний із сучасним континентальним принципом законності, декларується в англійському праві в 1215 р. у виданій Іоанном Безземельним «Великої хартії вольностей» (Magna Carta). Її стаття 39 проголошує: «Жодна вільна людина не буде заарештований або ув'язнений, чи позбавлений володіння, або оголошений що стоять поза законом, або вигнаний, або яким-небудь (іншим) способом знедолена, і ми не підемо на нього і не пошлемо на нього інакше, як за законним вироком, рівних його (його перів) і за законом землі¹²». У 1628 р. аналогічний за змістом принцип (з посиланням на Magna Carta) був закріплений в Білему про права (The Petition of Right).

Але цікавим є той факт, що в англійській літературі, починаючи з XVI ст., Цей термін отримує досить певне, зовсім відмінне від континентального, тлумачення. У своїй відомій праці «Інститути права Англії» Е. Коук у 1606 р., коментуючи наведену норму Хартії, писав, що ніхто не може бути затриманий чи ув'язнений інакше як на підставі *legem terrae*, тобто відповідно до загального права, статутним правом, або звичаєм Англії¹³. Аналогічне широке трактування міститься і у ще одному джерелі права англо-саксонської правової системи – у правовому прецеденті. Англія аж до середини XX ст. дотримувалася більш традиційного для загального права підходу до співвідношення права суддів і статутного права, який (з

¹¹ Anderson K. The Rise of International Criminal Law: Intended and Unintended Consequences / Kenneth Anderson // EJIL (European Journal of International Law) / Kenneth Anderson. – Oxford, 2009. – (Vol. 20 № 2). – P. 336.

¹² Magna Carta (an English translation) [Електронний ресурс]. – 1215. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.magnacartaplus.org/magnacarta/>.

¹³ Anderson K. The Rise of International Criminal Law: Intended and Unintended Consequences / Kenneth Anderson // EJIL (European Journal of International Law) / Kenneth Anderson. – Oxford, 2009. – (Vol. 20 № 2). – P. 335.

незначними застереженнями) залишався незмінним протягом більш ніж 800 років¹⁴.

З розвитком американського конституціоналізму зазначені положення Хартії також було покладено і в основу американської концепції принципу законності. Вперше таке положення було включено в 1776 р. в конституції штатів Вірджинія і Меріленд. Подальша кодифікація кримінального права привела до закріплення даного початку в кодексах штатів. Свого роду підсумком розвитку даного принципу в американському кримінальному праві є положення, закріплене в п. 1 ст. 1.05. Примірного кримінального кодексу США¹⁵.

Таким чином, на рубежі XX століття автономно, з урахуванням особливостей правових сімей, оформилися дві самостійні концепції даного принципу. Континентальні кримінальні закони, буквально сприйняли максимуму *nulla poena, sine lege*, припускали формально позитивістський підхід до розуміння зазначеного принципу з усіма пов'язаними з нього монополією закону (читай - писаного права) на встановлення почав злочинності і караності діяння. Країни загального права, і перш за все Англія, слідували в своєму розвитку по шляху пріоритету прецедентного права над статутним, залишаючи функції правотворця за суддями. Відправною точкою для формування принципу *nulla poena, sine lege* в контексті міжнародного кримінального права стали події середини XX століття – Друга світова війна. Першим етапом стало Лондонське угоду від 8 серпня 1945 г. і прийняття Статуту Нюрнберзького трибуналу¹⁶. Генеральна Асамблея ООН в резолюції від 11 грудня 1946 р постфактум підтвердила принципи міжнародного права, визнані Статутом Нюрнберзького трибуналу і що знайшли своє відображення в його вирокі, не дивлячись на подальшу критику положень Статуту, в тому

¹⁴ Greppi E. The evolution of individual criminal responsibility under international law / Edoardo Greppi. // International Review of the Red Cross. – 1999. – №835. – P. 32.

¹⁵ Hall J. Nulla Poena Sine Lege / Jerome Hall // The Yale Law Journal / Jerome Hall., 1937. – (42). – (7). – P. 182.

¹⁶ Дрёмина Н. В. Международное уголовное правосудие на рубеже столетий / Н. В. Дрёмина // Правове життя сучасної України: тези доповідей 9-ї наукової конференції проф.-викл. і аспірант. складу / Н. В. Дрёмина. – Одеса, 2006. – С. 335.

числі і позиції дотримання досліджуваного принципу. Інтерпретація зазначеного принципу Трибуналом, на думку пана А. Кассесе, стала ключовим моментом у формуванні міжнародного кримінального права¹⁷. Трибунал відмовився від вузько позитивістського підходу до тлумачення даного принципу і вважав за краще його визначити як загальний принцип правосуддя: «... принцип *nullum poena sine lege* не означає обмеження суверенності, а лише є загальним принципом правосуддя¹⁸».

«В результаті свого розвитку міжнародне право вносить зміну в зміст одного з основних принципів внутрішнього кримінального права, згідно з яким немає ні злочину, ні покарання без відповідного закону. - пише І.І. Лукашук, - Тепер під законом розуміється не тільки внутрішнє, а й міжнародне право¹⁹».

Отже, принцип *nullum poena sine lege* у сучасному розумінні – результат паралельної еволюції як законодавчої, так і доктринальної концепції цього принципу у контексті двох різних правових сімей – англосаксонської та континентальної.

¹⁷ Cassese A. Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal General Assembly resolution 95 (I). Introductory Note [Electronic resource]. – 1946. – Mode of access to the resource: http://legal.un.org/avl/ha/ga_95-I/ga_95-I.html. – P. 56.

¹⁸ Nuremberg Trial Proceedings Vol. 2 Charter of the International Military Tribunal [Electronic resource]. – 1945. – Mode of access to the resource: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>.

¹⁹ Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть : учеб. для студентов юрид. фак. и вузов. Изд. 3-е, перераб. и доп. / И. И. Лукашук. – М: Волтерс Клувер, 2005. – С. 284.

РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИНЦИПУ *NULLA POENA SINE LEGE*

2.1. Міжнародно-правове регулювання принципу *nulla poena sine lege*

По-перше, необхідно з'ясувати, у яких саме джерелах можна знайти норми, які регулюють застосування принципу *nulla poena sine lege*. Відповідно до положень статті 38 Статуту Міжнародного суду ООН, первинними джерелами міжнародного права є міжнародний договір, міжнародний звичай та принцип права. Вторинними джерелами, які застосовуються здебільшого для інтерпретації положень первинних джерел, є доктрина та судові рішення. Таким чином, з метою дослідження нормативно-правового регулювання принципу *nulla poena sine lege*, автор посилатиметься на первинні джерела, які мають юридичну силу та створюють обов'язки для держав-членів²⁰.

Перший нормативний акт, який вивчає автор, - Загальна декларація прав людини. Вона була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. Цей документ є резолюцією, тобто згідно Статуту ООН має рекомендаційний, а не зобов'язуючий характер. Тому норми Загальної декларації прав людини спочатку розглядалися як норми-рекомендації. Але на сьогодні вони стали частиною міжнародного права. Положення Загальної декларації прав людини стали завдяки практиці держав сприйматися як звичайно-правові еталони, згідно яких слід встановлювати національне законодавство. Ці положення стали також базою для закріплення їх в міжнародних договорах. Загальна декларація прав людини, разом із Статутом ООН, здійснила величезний вплив на подальшу нормотворчу (законодавчу і договірну) діяльність держав у сфері прав людини²¹. У Декларації зазначено, що «ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили

²⁰ Статут Международного Суда ООН [Електронний ресурс] // Организация Объединённых Наций. – 1945. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/icjstatute.php>. – Ч. 1, Ст. 38.

²¹ Бирюков П. Международное право. Учебное пособие / П. Бирюков. – М.: Юрист, 1999. – С. 136.

злочину за національними законами або за міжнародним правом²²». Це положення є загальновизнаним, що підтверджується наступними актами.

Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року є складовою частиною Міжнародного стандарту ООН в області захисту прав і свобод людини. Пакт було ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.73 Цим актом прямо встановлює, що ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні будь-якого кримінального злочину, яке, згідно з діючим на момент його вчинення внутрішньодержавним законодавством або міжнародним правом, не були кримінальним правопорушенням²³. Аналогічні положення містяться і у Європейській Конвенції з прав людини²⁴. Отже, якщо діяння було злочинним відповідно до старої норми міжнародного кримінального права до вступу в силу нової норми, то воно підлягає кваліфікації по тій нормі, яка діяла на момент вчинення діяння. Так, наприклад, вчинення акту геноциду до вступу в силу Статуту Міжнародного Кримінального Суду повинно бути кваліфіковано відповідно до Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього (1948 г.), якщо, звичайно, діяння мало місце після вступу названої конвенції в силу. Такі ж самі правила застосовуються до злочинів, які кваліфікуються відповідно до Конвенції про припинення злочину апартеїду і покарання за нього 1973 р.²⁵

В одному з судових прецедентів Європейського Суду з прав людини також міститься недвозначна вказівка на те, що неприпустимо ніяке відступ від принципу «немає злочину без вказівки на те в законі», навіть «під час війни або іншого надзвичайного стану» з метою забезпечення максимально ефективного захисту особи від довільного кримінального переслідування,

²² Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] // Організація Об'єднаних Націй. – 1945. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

²³ Международный пакт о гражданских и политических правах [Електронний ресурс] // Генеральная Ассамблея ООН. – 1966. – Режим доступу до ресурсу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml. – Ст. 15.

²⁴ Европейская конвенция по правам человека [Електронний ресурс] // Совет Европы. – 1950. – Режим доступу до ресурсу: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RUS.pdf.

²⁵ Валеев Р. М. Международное право. Особенная часть: Учебник для вузов / Р. М. Валеев, Г. И. Курдюков. – М: Статут, 2010. – С. 316-317.

обвинувачення, засудження та покарання²⁶. Така вказівка надає абсолютно статусу цьому принципу.

Логічним наслідком заборони застосовувати положення чинного міжнародно-правового акту до діянь, які мали місце до його вступу в силу, є заборона на застосування норми міжнародного кримінального права за аналогією, як вже згадувалось у попередньому розділі. У зазначених цілях прямо запропонована необхідність якомога більш чіткого визначення самого злочину з міжнародного кримінального права. При цьому треба особливо уточнити, що застосування рішень міжнародних організацій (в тому числі прецедентів міжнародних судів) не можна розцінювати як аналогію - в цьому випадку таке рішення роз'яснює норму, що міститься в іншому джерелі міжнародного кримінального права. Інша справа, що тлумачення, дане в рішенні міжнародної організації, є обов'язковим при застосуванні тієї чи іншої норми міжнародного кримінального права²⁷.

Існує також ряд інших регіональних нормативних актів у сфері охорони прав людини, які регламентують застосування принципу *nulla poena sine lege*. Зокрема, Африканська хартія прав людини та народів зазначає, що «...ніхто не може бути засуджений за дії або упушення, які на час їх вчинення не розглядалися злочинами згідно із законом. Не може бути призначено покарання, яке не було встановлено за даний злочин на момент його вчинення²⁸».

Відповідно до статті 23 Римського статуту, особа, визнана Міжнародним кримінальним судом винним, може бути покарана тільки відповідно до положень Статуту²⁹. Ця стаття має досліджуватися разом із положеннями частини 7 Римського статуту. Стаття 77(1) містить покарання, доступні Суду. Зокрема, це ув'язнення на термін до 30 років або довічно,

²⁶ Тимченко Л. Д. Международное право / Л. Д. Тимченко. – Х.: Консум, 1999. – С. 264.

²⁷ Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть: учеб. для студентов юрид. фак. и вузов. Изд. 3-е, перераб. и доп. / И. И. Лукашук. – М: Волтерс Клувер, 2005. – 292-293.

²⁸ Африканская хартия прав человека и народов [Електронний ресурс]. – 1981. – Режим доступу до ресурсу: http://www.concourt.am/hr/rus/inter/6_4.htm. – Ст. 7(2).

²⁹ Римский статут Международного уголовного суда [Електронний ресурс] // 1998 – Режим доступу до ресурсу: [http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf).

штраф або конфіскація доходів, майна і активів, отриманих прямо або побічно в результаті злочину. Фактори, які повинні бути прийняті до уваги при винесенні вироку викладені в статті 78. Варто зазначити, що розробники Римського статуту вибрали іншу манеру регулювання покарань у порівнянні із статутом Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії. Відповідно до статті 24 трибуналу, при винесенні рішення він має брати до уваги загальну практику щодо тюремного ув'язнення в колишній Югославії. Але незважаючи на те, що національний кримінальний кодекс не дозволяв ув'язнення більше як на 20 років, засуджував багатьох до довічного ув'язнення. Римський статут не містить ніяких посилань на кримінальні кодекси своїх держав-учасників³⁰.

Власне *nulla poena sine lege* як правове явище можна розглядати як принцип міжнародного права. Це важливо насамперед тому, що дозволяє посилатися на нього як позадоговірне зобов'язання держави, яке виникає відповідно до загального міжнародного права³¹.

Таким чином, регулювання принципу *nulla poena sine lege* відбувається як і на універсальному міжнародному рівні, так і на регіональному. До того ж *nulla poena sine lege* є принципом міжнародного права.

2.2. Імплементація Україною міжнародно-правових стандартів щодо регулювання принципу *nulla poena sine lege*

Україна є активним учасником різних міжнародних договорів. Більшість з них вимагає від учасника ратифікації. І лише в такому випадку можливо казати про те, що держава взяла на себе обов'язки, адже до того, відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів, держава має виключно обов'язок не позбавляти договір його об'єкту та

³⁰ Валеев Р. М. Международное право. Особенная часть: Учебник для вузов / Р. М. Валеев, Г. И. Курдюков. – М: Статут, 2010. – С. 338-339.

³¹ Теліпко В. Е. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / В. Е. Теліпко, А. С. Овчаренко. – К: Центр учбової літератури, 2010. – С. 452.

мети³². Ми аналізуємо те, як у національному законодавстві відбувається регулювання принципу *nulla poena sine lege* із метою встановлення, чи виконані Україною її міжнародні зобв'язання.

Принцип законності в загальній формі закріплено в Конституції України таким положенням: «Ніхто не може відповідати за діяння, які на момент вчинення не визнавалися законом як правопорушення³³». Зміст цього принципу розкривається також в частині 2 статті 4 Кримінального Кодексу, згідно з чим «злочинність і караність діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення цього діяння³⁴». Це положення, по-перше, зобов'язує державні органи та посадових осіб суворо дотримуватися норм кримінального закону при притягненні людини до кримінальної відповідальності і застосування до неї покарання і, по-друге, виключає застосування кримінального закону за аналогією щодо дій, які не передбачені нормами Загальної та Особливої частин Кримінального Кодексу.

Дію нормативно-правового акту в часі слід розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце.

Таким чином, законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення цього діяння, слід вважати відповідний закон, який до моменту початку цього діяння набрав законної сили і до моменту закінчення діяння не втратив її. Чинним визнається закон, що набув законної сили, до його скасування чи заміни новим законом, а якщо закон було прийнято на певний строк, - до закінчення цього строку. Крім того, закон у цілому або його окремі положення (розділи, статті, частини статей тощо) можуть бути

³² Див. Віденська конвенція про право міжнародних договорів [Електронний ресурс] // Організація Об'єднаних Націй. – 1969 р. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_118.

³³ Конституція України [Текст] : офіц.текс. : за станом на 30.09.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – Ч. 2, Ст. 58.

³⁴ Кримінальний кодекс України [Текст] : офіц.текс. : за станом на 08.10.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2001. – № 25. – Ч. 2, Ст. 4.

визнані неконституційними рішенням Конституційного Суду України і втрачають чинність з дня ухвалення такого рішення. При цьому закони чи їх окремі положення визнаються неконституційними, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності. Визнання їх неконституційними є підставою для відшкодування державою у встановленому законом порядку матеріальної та моральної шкоди, завданої фізичним або юридичним особам дією таких законів (їх окремих положень)³⁵.

З урахуванням вищезазначеного варто підсумувати, що Україна імплементувала міжнародні стандарти на досить високому рівні.

³⁵ Джужи О. М. Коментар до Кримінального кодексу України / О. М. Джужи, А. В. Савченко, В. В. Черня. – К.: Юрінком Інтер, 2017. – С. 27.

РОЗДІЛ 3. ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИМИ СУДОВИМИ УСТАНОВАМИ ПРИНЦИПУ *NULLA POENA SINE LEGE*

Судові рішення є одним із тих джерел, які надають тлумачення правовим явищам. Із метою більш детального розуміння принципу *nulla poena sine lege* автор звертається до практики міжнародних кримінальних судових установ – трибуналів *ad hoc* та міжнародного кримінального суду.

Перша справа, до якої звертається автор, – Šainović et al. Одним з обвинувачених у цьому провадженні був Президент Сербської Республіки, Мілан Мілутінович. Разом із іншими підозрюваними Прокурор звинувачував їх у вчиненні злочинів, скоєних під час кампанії терору і насильства, спрямованих проти албанського населення Косово на початку 1999 року. Кожний з обвинувачених, як стверджується, брали участь у спільній злочинній діяльності, спрямованій на зміну етнічного балансу в Косово та забезпечення постійного контролю влади сербів. План полягав, щоб шляхом, в тому числі депортацій, вбивства, насильницького переміщення і переслідуваннях косовських албанців, витіснити їх з території.

У рішенні Апеляційної Палати трибунал зазначив наступне. Принцип *nullum crimen sine lege* є, як зазначено Міжнародним військовим трибуналом у Нюрнберзі, в першу чергу, «принципом справедливості». Цій принцип означає, що звинувачення може бути засновано виключно на нормі, яка існувала у той час, коли мала дія або бездіяльність, у якій звинувачується підозрюваний. Трибунал також додатково має встановити, що відповідальність щодо певного питання була досить передбачуваною і, що закон, який передбачає такої відповідальності повинен бути досить доступним у відповідний час для того, щоб виправдати кримінальну осуд і вирок по голові відповідальності обраного звинувачення. Цей фундаментальний принцип «не перешкоджає суду у інтерпретації та уточненні елементів конкретного злочину». Він також не виключає можливості прогресивного розвитку права в судовому порядку. Але суд не

може створити новий закон або інтерпретацію існуючого закону, яка виходила б за розумні межі прийнятного освітлення. Таким чином, цей суд повинен переконатися в тому, що злочин або форма відповідальності, у якій обвинувачений звинувачується, була досить передбачуваним і, що закон, який передбачає таку відповідальності повинен бути достатньо доступним у відповідний час, беручи до уваги специфіку міжнародного права.

Сенс і обсяг понять «передбачення» і «доступності», як було зазначено Європейським судом з прав людини, залежить від «змісту розглянутих документів, об'єм відносин, який вони призначені регулювати і кількість і статус тих, кому вони адресовані». Специфіка міжнародного кримінального права в цьому відношенні, як красномовно помітив один американський вчений, який був представником на військовому трибуналі в Нюрнберзі в справі Справедливості, що за писаними правилами правило постфактум складає статуси, які можуть бути визначені як кримінальні дії, вчинені до того, як видано певне правило. Однак правило постфактум не може застосовуватися в міжнародній сфері, як це робить в рамках конституційного мандата на внутрішньому полі.

Тому Трибунал не застосовує право колишньої Югославії для визначення злочинів та форм відповідальності в рамках юрисдикцій цього суду. Стосовно його матеріальної юрисдикції він застосовує норми звичаєвого міжнародного права. У той самий час, Суд може вдатися до внутрішнього законодавства з метою встановлення того, що обвинувачений знав або міг знати, що дане правопорушення або злочин, скоєний ним, є таким, яке в обвинувальному висновку було заборонено і карається³⁶.

Ще одна справа, у якій міжнародною судовою установою була надана інтерпретація принципу, - справа за обвинуваченням Златко Алексовські. Прокурор обвинувачував його у вчиненні наступних дій. У той час як він був

³⁶ 30. Prosecutor v Milan Milutinovic, Nikola Sainovic & Dragoljub Ojdanic. Decision on Dragoljub Ojdanic's motion challenging jurisdiction - Joint criminal enterprise [Електронний ресурс]. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <http://cld.unmict.org/assets/Uploads/full-text-dec/2003/03-05-21%20Milutinovic%20et%20al%20Decision%20on%20Ojdanic%20JCE%20Jxn%20Challenge.pdf>. – Paras. 37-41.

командиром Каонікської в'язниці, він піддав близько 500 осіб не хорватського походження фізичним та психологічним знущанням. Він наказував або особисто допомагав і заохочував вчинення насильницьких дій у період з кінця січня 1993 року до травня 1993 року. Він брав участь у відборі ув'язнених, які будуть використовуватися в якості живих щитів і жолобів землекопів, знаючи, що він ставить під загрозу життя ввіреного йому на зберігання. Крім того, за його безпосередньої участі в якості командира, ним була надана додаткова підтримка підлеглим у здійсненні подібних дій. Як головному в таборі, Алексовській було відомо про злочини, що здійснюються, але він був не в змозі прийняти будь-які заходи або для запобігання їх виникненню або покарати їх виконавців. У його справі суд не лише прийняв обвинувачувальний вирок, а й надав трактування досліджуваному принципу: принцип *nulla poena sine lege* або принцип законності вимагає того, щоб особа була засуджена виключно за такий злочин, який був злочином у момент вчинення певних протиправних дій. Цей принцип не означає, однак, що рішення цього Трибуналу (або будь-якого іншого суду), які інтерпретують або уточнюють елементи конкретного злочину, змінюють закон, який існував в той час злочину³⁷.

Вато також зазначити, що судові установи звертають багато уваги інтерпретації принципу *nulla crimen sine lege*, а не *nulla poena sine lege*. Це ще раз підтверджує абсолютну і чітку природу принципу.

³⁷ Prosecutor v. Aleksovski Zlatko.Nobilo Contempt Appeal Judgement [Електронний ресурс] // ICTY. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.icty.org/x/cases/karadzic/ind/en/kar-ii951116e.pdf>.

ВИСНОВКИ

В ході написання роботи були досліджені теоретичні, нормативні матеріали та судова практика з метою вивчення тих суспільних відносин, які складаються при функціонуванні консульських установ.

За результатами вивчення даної теми можна зробити наступні висновки, які відповідають поставленим меті та завданням.

1) Принцип *nulla poena sine lege* зобов'язує держави визнавати людину винною у скоєнні злочину тільки в тому випадку, якщо в момент вчинення цього діяння: а) національне право вважало його злочином; б) дане таке правопорушення хоча б відповідно до міжнародного права. Цей принцип є одним з абсолютних правозахисних механізмів. З урахуванням його правозахисного значення, він вимагає щоб закон про покарання повинен не тільки формулювати характеристики злочинного діяння, а й встановлювати ті обставини, які можуть виправдати вчинення подібного діяння, передбачати обставини, які обтяжують або пом'якшують помилкове діяння або дозволяють вважати його допустимим. Сьогодні функціонування принципу відбувається в рамках доктрини суворої законності - діяння не може бути покаране без нормативного закріплення складу злочину.

2) Головною особливістю історичного становлення принципу *nulla poena sine lege* є те, що в залежності від правової сім'ї - континентальна та англосаксонська – принцип розвивався по різному. У континентальній системі він зазнав кодифікації ще у Новий час, у англосаксонській – він трактувався та ставав обов'язковим завдяки судовому прецеденту, як акту відображення судової правотворчості. Говорити про уніфікацію розуміння та застосування принципу можливо після Другої Світової війни. Той самий момент можна вважати початком історії принципу у рамках міжнародного кримінального права. Інтерпретація зазначеного принципу Трибуналом, на думку пана А. Кассезе, стала ключовим моментом у формуванні міжнародного кримінального права. Таким чином, принцип *nulla poena sine*

lege як принцип міжнародного кримінального права є результатом довгої паралельної еволюції концепцій.

3) *Nulla poena sine lege* є принципом міжнародного права, отже на нього розповсюджуються положення міжнародного права щодо застосування. Але водночас він закріплений багатьма міжнародними договорами, які мають різну – від декларативної до обов’язкової – юридичну силу. Серед таких актів - Загальна декларація прав людини; Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права; Статут Міжнародного Кримінального Суду; Африканська хартія прав людини та народів; Європейська Конвенція прав та свобод людини. Логічним наслідком заборони застосовувати положення чинного міжнародно-правового акту до діянь, які мали місце до його вступу в силу, є заборона на застосування норми міжнародного кримінального права за аналогією.

4) Україна є членом ряду багатосторонніх угод, які зобов’язують її імплементувати положення міжнародного договору у внутрішнє законодавство. В Україні така імплементація відбувається шляхом ратифікації відповідно до статті 9 Конституції. У підрозділі 2.2. автор дослідив, чи імплементовані міжнародні стандарти у національне законодавство. Закони України містять необхідні положення, які гарантують дотримання принципу *nulla poena sine lege*, отже законодавство відповідає міжнародним стандартам.

5) Міжнародними кримінальними судовими інстанціями мало уваги звертається саме на принцип *nulla poena sine lege*, більшість уваги приділяється інтерпретації принципу *nulla crimen sine lege*. Це, на думку автора, ще раз підтверджує чітку визначеність і абсолютність принципу. Автором були досліджені дві справи Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії. У обох справах суд надав схожу інтерпретацію принципу, підтверджуючи, що він вимагає того, щоб особа була засуджена виключно за такий злочин, який був злочином у момент вчинення певних протиправних дій, а також щоб злочин або форма

відповідальності, у якій обвинувачений звинувачується, була досить передбачуваним і, що закон, який передбачає таку відповідальності повинен бути достатньо доступним у відповідний час, беручи до уваги специфіку міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anderson K. The Rise of International Criminal Law: Intended and Unintended Consequences / Kenneth Anderson // EJIL (European Journal of International Law) / Kenneth Anderson. – Oxford, 2009. – (Vol. 20 № 2). – P. 331–358.
2. Cassesse A. Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal General Assembly resolution 95 (I). Introductory Note [Electronic resource] / Antonio Cassesse. – 1946. – Mode of access to the resource: http://legal.un.org/avl/ha/ga_95-I/ga_95-I.html.
3. Crisan I. The principles of legality “nullum crimen, nulla poena sine lege” and their role [Електронний ресурс] / Iulia Crisan // Effective Justice Solutions – Режим доступу до ресурсу: http://effectius.com/yahoo_site_admin/assets/docs/The_principles_of_legality_nullum_crimen_nulla_poena_sine_lege_and_their_role__Iulia_Crisan_Issue5.16811416.pdf.
4. Greppi E. The evolution of individual criminal responsibility under international law / Edoardo Greppi. // International Review of the Red Cross. – 1999. – №835. – pp. 26-44.
5. Hall J. Nulla Poena Sine Lege / Jerome Hall // The Yale Law Journal / Jerome Hall., 1937. – (42). – (7). – P. 165–193.
6. Magna Carta (an English translation) [Електронний ресурс]. – 1215. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.magnacartaplus.org/magnacarta/>.
7. Nuremberg Trial Proceedings Vol. 2 Charter of the International Military Tribunal [Electronic resource]. – 1945. – Mode of access to the resource: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>.
8. Африканская хартия прав человека и народов [Електронний ресурс]. – 1981. – Режим доступу до ресурсу: http://www.concourt.am/hr/rus/inter/6_4.htm.

9. Балан О. И. Возникновение и развитие международного уголовного правосудия / О. И. Балан // Московский журнал международного права: научно-теоретический и информационно-практический журнал / О. И. Балан. – Москва: МГИМО, 2003. – (№ 3). – С. 133–146.
10. Бекашев К. А. Международное публичное право. 2-е изд., перераб. и доп. / К. А. Бекашев. – М: Проспект, 2003. – 640 с.
11. Бирюков П. Н. Международное право. Учебное пособие / П. Н. Бирюков. – М.: Юрист, 1999. – 258 с.
12. Валеев Р. М. Международное право. Особенная часть: Учебник для вузов / Р. М. Валеев, Г. И. Курдюков. – М: Статут, 2010. – 624 с.
13. Віденська конвенція про право міжнародних договорів [Електронний ресурс] // Організація Об'єднаних Націй. – 1969 р. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
14. Декларация прав человека и гражданина [Електронний ресурс]. – 1789. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.agitclub.ru/museum/revolution1/1789/declaration.htm>.
15. Джужи О. М. Коментар до Кримінального кодексу України / О. М. Джужи, А. В. Савченко, В. В. Чернея. – К.: Юрінком Інтер, 2017. – 1064 с.
16. Дрёмина Н. В. Международное уголовное правосудие на рубеже столетий / Н. В. Дрёмина // Правове життя сучасної України: тези доповідей 9-ї наукової конференції проф.-викл. і аспірант. складу / Н. В. Дрёмина. – Одеса, 2006. – С. 335–337.
17. Европейская конвенция по правам человека [Електронний ресурс] // Совет Европы. – 1950. – Режим доступу до ресурсу: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RUS.pdf.
18. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] // Організація Об'єднаних Націй. – 1945. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
19. Зелинская Н. А. Концепция преступлений по общему международному праву в контексте проблемы ретроактивного применения

норм международного уголовного права / Н. А. Зелинская, Н. В. Дрёмина-Волок // Альманах Международного права / Н. А. Зелинская, Н. В. Дрёмина-Волок. – О.: Феникс, 2013. – (Развитие отдельных отраслей и институтов международного права). – С. 189–209.

20. Колосов Ю. М. Международное право / Ю. М. Колосов, В. И. Кузнецов. – М.: Международные отношения, 1999. – 346 с.

21. Конституція України [Текст] : офіц. текс. : за станом на 30.09.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996, № 30, ст. 141.

22. Кримінальний кодекс України [Текст] : офіц. текс. : за станом на 08.10.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2001.- № 25. – ст. 131.

23. Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть : учеб. для студентов юрид. фак. и вузов. Изд. 3-е, перераб. и доп. / И. И. Лукашук. – М: Волтерс Клувер, 2005. – 544 с.

24. Международный пакт о гражданских и политических правах [Электронный ресурс] // Генеральная Ассамблея ООН. – 1966. – Режим доступа до ресурсу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml.

25. Римский статут Международного уголовного суда [Электронный ресурс] // 1998 – Режим доступа до ресурсу: [http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf).

26. Статут Международного Суда ООН [Электронный ресурс] // Организация Объединённых Наций. – 1945. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/icjstatute.php>.

27. Теліпко В. Е. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / В. Е. Теліпко, А. С. Овчаренко. – К: Центр учбової літератури, 2010. – 608 с.

28. Тимченко Л. Д. Международное право / Л. Д. Тимченко. – Х.: Консум, 1999. – 518 с.

29. Чезаре Б. О преступлениях и наказаниях [Электронный ресурс] / Беккариа Чезаре. – 1764. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.index.org.ru/turma/in/bekkaria.htm>.

30. Prosecutor v Milan Milutinovic, Nikola Sainovic & Dragoljub Ojdanic. Decision on Dragoljub Ojdanic's motion challenging jurisdiction - Joint criminal enterprise [Электронный ресурс]. – 2003. – Режим доступа до ресурсу: <http://cld.unmict.org/assets/Uploads/full-text-dec/2003/03-05-21%20Milutinovic%20et%20al%20Decision%20on%20Ojdanic%20JCE%20Jxn%20Challenge.pdf>.

31. Prosecutor v. Aleksovski Zlatko.Nobilo Contempt Appeal Judgement [Электронный ресурс] // ICTY. – 2001. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.icty.org/x/cases/karadzic/ind/en/kar-ii951116e.pdf>.

Анотація

Людина, її життя, честь та гідність, а також її права – є найвищою соціальною цінністю. Наряду з абсолютними та невід’ємними правами кожного на життя, свободу, житло, свободу вираження, свободу мислення стоїть право кожного не бути притягнути до відповідальності за умови відсутності такого злочину у національному законодавстві або міжнародному праві. Цей принцип ще у давні часи отримав назву *nulla poena sine lege*, що у дослівному перекладі означає «немає покарання без закону». Важливість забезпечення цього права прямо пов’язана із забезпеченням права на справедливий суд, правом на свободу. Отже, актуальність теми дослідження пов’язана із нескінченною потребою захисту прав людини.

Дослідження такого міжнародно-правового явища як принцип *nulla poena sine lege* досить добре освітлено як в працях вітчизняних вчених, так і зарубіжних. В роботі використовувалися як нормативні джерела, так і наукові роботи вітчизняних і зарубіжних вчених. Андерсон К., Греппі Е., Дрьоміна Н., Зелінська Н., Кассезе А., Лукашук І., Теліпко В., Тимченко Л. та інші.

Метою роботи є дослідження правових відносин, які складаються в процесі застосування принципу *nulla poena sine lege* в контексті міжнародного кримінального права.

У роботі використані такі **методи дослідження**: загально-філософський метод пізнання – дозволяє ознайомитися із принципом *nulla poena sine lege* у його розвитку та взаємодії з іншими правовими явищами; метод системного аналізу – дає змогу проаналізувати функціонування окремих елементів принципу *nulla poena sine lege* у їх взаємозв’язку та взаємодії; індукція та дедукція – надає можливість будувати судження на основі окремих фактів і навпаки; аналіз та синтез – дозволяють дослідити функціонування як кожного з елементів принципу *nulla poena sine lege* як окремо, так і у взаємодії один з одним; порівняльний метод (метод

компаративістики) – дає можливість проаналізувати функціонування принципу *nulla poena sine lege* у різних правових системах з огляду на спільні та розбіжні риси; історично-правовий метод – надає можливість прослідкувати процес історичного становлення принципу *nulla poena sine lege*, вплив еволюції на його сучасний стан; формально-юридичний метод – дозволяє формулювати понятійний апарат і запобігає термінологічним неточностям.

Структура роботи обумовлена метою, задачами та логікою дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, чотирьох підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Розділи і підрозділи роботи містять результати дослідження.